

Letecký pohled na botanickou zahradu v Bečově, podzim 2018. Foto Antonín Brušík.

Bečovská botanická zahrada (1918–2018) – 100 let

Jiří Šindelář, ZO ČSOP Berkut

V roce 2018 bylo slaveno mnohé, co bylo započato, založeno nebo vzniklo v roce 1918. Mezi těmi mnohými významnými výročími je v Karlovarském kraji i jedno zahradnické, krajinářské a vědecké – založení botanické zahrady v Bečově nad Teplou. Možná jste ale o ní ještě mnohé neslyšeli?

Bečovská botanická zahrada patří k unikátním botanickým zahradám. Před 2. světovou válkou byla jednou z nejvýznamnějších historických sbírkových zahrad v Čechách, zaměřená na skalničky, trvalky a dřeviny, následně zvaná „Druhé Průhonice“. Zahrada byla až do roku 1945 intenzivně upravována, osazována a zvelebována. Po roce 1945 v souvislosti s poválečnými změnami byla zahrada opuštěna, rozkradena, postupně zdevastována a nejen ve vědeckých kruzích zcela zapomenuta. Přesně 60 let trval tento stav až do roku 2005, kdy se 23/02 ZO ČSOP

BERKUT rozhodla ji zachránit. A je to zajímavý příběh...

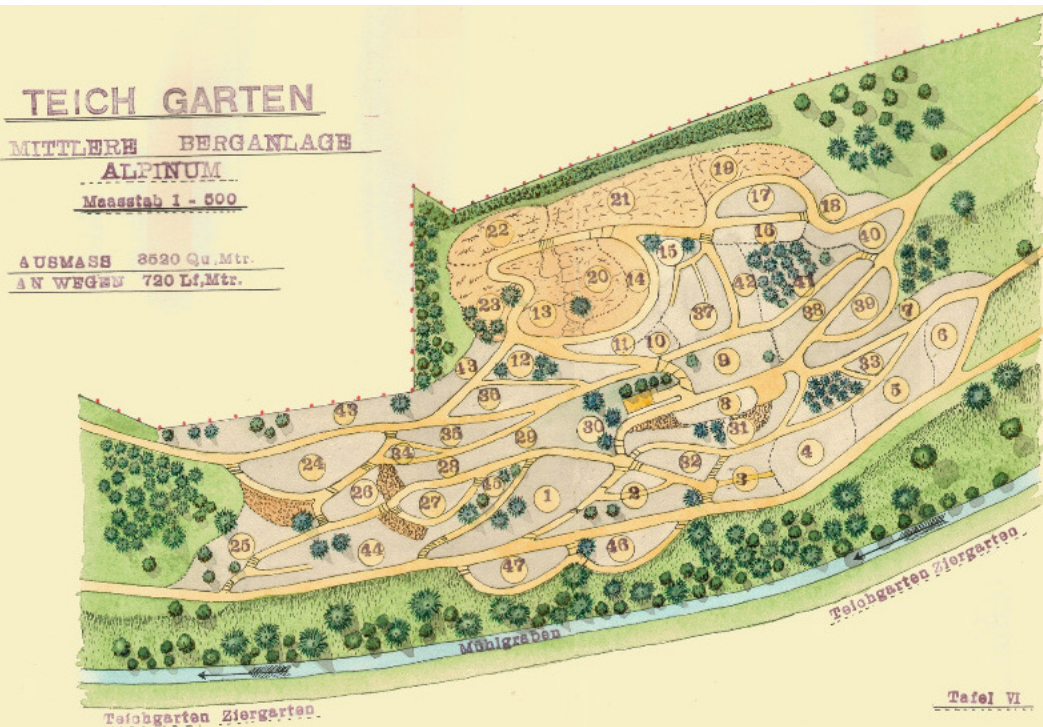
Panství Bečov nad Teplou vlastnila od počátku 19. století původně belgická šlechtická rodina Beaufort-Spontin. Do roku 1916 to byl Friedrich Beaufort-Spontin (1843–1916). Po něm bečovské panství zdědil jeho jediný syn Heinrich (1880–1966). V době, kdy Bečov ještě vlastnil Friedrich, byl do vévodských služeb, na místo zámeckého zahradníka přijat Johan (Jan) Koditek. To, že si vévoda Beaufort-Spontin vybral do svých služeb právě jeho, nemohla být náhoda. V Bečově od osmdesátých let 19. století působil jako vrchní lesmistr Alois Umlauft, což byl starší bratr dvorního ředitele císařských zahrad a parků ve Vídni Antona Umlaufta (1858–1919). Tento uznávaný odborník, pocházející z Rokytnice v Orlických horách, byl předním zahradníkem v Rakousko-Uhersku. Měl přehled o mnoha zkušených, ale i začínajících

zahradníků v zemi. Hledal-li vévoda do svých služeb zahradníka, mohl mu jeho vrchní lesník Alois Umlauf, prostřednictvím bratra Antona, doporučit schopného, mladého adepta. To, že Johan Kodítek byl schopný zahradník, dokázal právě v Bečově nad Teplou. Zprvu realizoval parkové úpravy a výsadby kolem bečovského zámku, hradu a letního sídla Komtessvilly. Posléze založil v údolí na břehu řeky Teplé rozsáhlé a moderní zahradnictví včetně expozičních tematických skleníků. Na zahradnictví a část zvanou "Kleingarten" navázal v roce 1918 realizací botanické zahrady. Zahrada vznikla v místech dřívějších obecních pastvin, na skalnaté stráni a kolem původně rybochovného rybníka. Jedním z impulzů vzniku sbírkové zahrady byl i sňatek dědice bečovského panství Heinricha Beaufort-Spontin s Marií-Adelheid Silva-Tarouca (1886–1945), což byla dcera Arnošta Emanuela Silva-Taroucy (1860–1936), vynikajícího dendrologa, zahradníka a zakladatele zámeckého parku v Průhonících. Právě průhonický park se stal inspirací bečovské zahradě. Poté co hrabě Silva-Tarouca prodal průhonické panství

státu, se výraznou měrou podílel právě na budování Bečovské botanické zahrady rozdělené na skleníkovou část v zahradnictví, Beaufortské alpinum, Rybníční zahradu, Alpskou louku, sad i plochy pro lesnický výzkum. Původně měla zahrada rozlohu 19 hektarů. Na projekční práce a přípravu pozemků navázal Johan Kodítek již od roku 1918 výsadbou rostlin, kdy bylo zprvu vysazeno 300 druhů po dvou až třech kusech. Spolu s ostatními zahradníky do roku 1931 v zahradě vysázeli 321 rostlinných rodů v 1005 druzích. V letech 1925 a 1926 byl v zahradě velký stavební ruch. Bylo přesunuto přes 7000 m³ různorodého materiálu (například došlo k obnažení skalních výchozů). Z místního kamene byly vystavěny cesty (720 m) a terasy. Postupně vzniklo více jak 40 sbírkových oddělení se slunečnými, polostinnými a stinnými polohami.

Poslední stavební práce byly dokončeny v roce 1934. Týž rok Johan Kodítek dokončil rozdělení rostlin do skupin a vypracoval plán skutečného stavu zahrady a zde vysázených rostlin, jež byl následně pravidelně aktualizován. Posledním počinem, znamenajícím

Bečovská botanická zahrada na mapě Johana Kodítka z 20. let 20. století.

konec stavby botanické zahrady a vzdání holdu jejímu tvůrci, bylo odhalení pamětní desky. Slavnost inicioval vévoda v roce 1935. Ve středu parku nechal vztýčit kámen a osadit jej deskou s nápisem „*Obergärtner Johan Koditek hat diese anlange in den Jahren 1918–1935 nach seinen eigenen Plänen geschaffen*“ (Vrchní zahradník Jan Koditek vytvořil tento park v letech 1918–1935 podle svých plánů).

Při porovnání doby introdukce na naše území se ukázalo, že některé kultivary byly pěstovány v Bečově dříve, než tyto záznamy uvádějí zahradnické matriky. Při čerpání dat převážně z díla „Matrika Dendrologické společnosti v Průhonících“ je toto udáváno například pro *Picea abies* 'Merkii', *Picea abies* 'Nana', *Picea abies* 'Pumila', *Picea abies* 'Pygmaea', *Thuja plicifolia* 'Variegata', *Tsuga canadensis* 'Compacta', *Tsuga canadensis* 'Pendula', *Acer saccharinum* 'Lutescens', *Philadelphus grandiflorus*. Některé kultivary dřevin byly zavedeny současně, například *Ulmus carpinifolia* 'Umbra-culifera' nebo o několik let později jako *Berberis thunbergii* 'Atropurpurea' či *Juniperus squamata* 'Meyeri'. Při celkovém pohledu na sortiment pěstovaných rostlin v Bečovské botanické zahradě je zřejmá jejich bohatost a různorodost. Svědčí o příkladné péči, kterou těmto rostlinám věnoval zahradník Johan Koditek.

Od konce 2. světové války však byla zahrada bez jakékoliv údržby. V padesátých letech 20. století bylo zbořeno zámecké zahradnictví se skleníky a nahrazeno průmyslovým areálem, který vlastně zamezil jakémukoliv přístupu do zahrady. Sbírky i mobiliář byly postupně rozkradeny, Korunní rybník zanikl a totéž se stalo nakonec i samotné zahradě, která byla pohlcena sukcesním porostem. Ze sbírek skalniček a keřového podrostu se téměř nic nedochovalo.

V roce 2005 byl připraven záměr rekonstrukce zahrady. Byly provedeny probírky náletových dřevin, vybudována jednoduché zázemí pro údržbu i návštěvníky a zahrada zpřístupněna. V prvních letech obnovy zahrady byly práce zaměřeny především na samotné vyčištění zahrady od náletů, popadaných stromů a invazních rostlin a v podstatě hledání místa, odkud začít s rekonstrukcí. Podařilo

se sehnat unikátní kolekci plánů a fotografií z doby největší slávy a největšího významu zahrady. Pak stačilo jen pod půlmetrovými nánosy spadaneho listí hledat původní sbírková oddělení, schodiště a cesty. Byl objeven i pomník zakladatele této zahrady. Obnoveny byly cesty, stezky a pěšiny pro návštěvníky, sbírková oddělení a výsadbová místa pro kolekce rostlin, instalovány lavičky a posezení, umělecky ztvárněné prvky, vybudovány vyhlídky s posezením, odpočinkový altán s výukovým zázemím, oplocena nejcennější část Bečovské botanické zahrady a obnoveny vodní prvky včetně náhonu, Korunního rybníka a Mariiny studánky. Doplněn byl i genofondový sad starých a krajových odrůd ovoce. Při realizaci obnovy je nevyhnutelný vysoký podíl ruční práce – důvodem je nejen konfigurace terénu, ale i zpřetřhané urbanistické vazby (z Alpské louky jsou soukromé rybářské sádky, ze zámeckého zahradnictví průmyslový areál Elektro v d.).

V Korunním rybníce je v letních měsících možnost koupání a relaxace na dopolední a odpolední pláži. Nově také přibýlo vybavení výukového centra v podobě zastřešeného altánu s prezentační technikou. Malá, ale útulná je i badatelna. Jako první v České republice byla vybudována bioferrata – zajištěná skalní stezka k poznání vegetace skalních štěrbin a lišejníků, kterých zde bylo určeno přes 40 druhů (Ing. Petr Uhlík). V pobřežní části Korunního rybníka pak vznikla navíc stezka mokřadem s rostlinami typickými pro Slavkovský les a Tepelskou vrchovinu. Děti si mohou užívat v přírodním volnočasovém areálu, sportovně založení návštěvníci pak mohou využít travnaté sportoviště. Po zakoupení vstupenky mají návštěvníci možnost buď volně prohlídky s využitím tištěných materiálů či audioprůvodců nebo v sezóně komentovaných prohlídek s průvodcem.

V zahradě se konají i další doprovodné akce v podobě koncertů, výstav a promítání. Ve školním roce je připraveno několik výukových modelů. Během prvního srpnového víkendu se zde pravidelně koná ekologický festival Zázračná planeta Země.

Dne 5. 2. 2014 byla Bečovská botanická zahrada na Valné hromadě Unie botanických zahrad České republiky v Brně jednomyslně

Johan Koditka.

přijata za jejího řádného člena. V této velikosti je to jediná botanická zahrada v České republice, která je plně financována ze zdrojů neziskové organizace. Ostatní takto velké zahrady patří pod města, kraje, státní výzkumné ústavy či univerzity. O to je zajištění jejího fungování náročnější a komplikovanější. Bečovská botanická zahrada nemá ani žádného velkého sponzora.

Bečovská botanická zahrada reprezentovala Karlovarský kraj v celostátní soutěži "Má vlast Cestami proměn" a získala titul „Nejkrásnější proměna České republiky 2013“. Obnovitel botanické zahrady Jiří Šindelář v „Ceně Ď - dík mecenášům a dobrodincům“ v roce 2014 zvítězil mezi více než 300 nominovanými v celostátním kole a je tak držitelem Grand prix. V září 2014 Památková komora České republiky udělila Jiřímu Šindelářovi cenu poroty za příkladnou památkovou péči o Bečovskou botanickou zahradu. V roce 2016 obdržela zahrada také ocenění „Srdce pro region 2016“.

Zahrada se nyní pyšní především vzrostlými jehličnatými a listnatými stromy, které pocházejí z doby zakládání zahrady. Unikátní výšky, 36 m, dosahuje sloupovitý smrk *Picea abies* „*Rothenhaus*“ a douglaska tisolistá s obvodem kmene 340 cm, která byla vysazena v roce 1918. O něco menší je modřín Kempferův (*Larix kempferi*), vysoký 28 m s obvodem kmene 224 cm, vysazený v roce 1923. Další jehličnatá dřevina tsuga kanadská (*Tsuga canadensis*) je vysoká 23 m s obvodem kmene 263 cm vysazená v roce 1923. Mezi unikáty zahrady patří korkovník amurský (*Phelodendron amurense*), jenž byl vysazen na příkrém svahu alpina v roce 1923. Jedná se o tzv. Korkovník pana Koditka, který obdržel titul „Strom hrdina“ České republiky pro rok 2006. Korkovník byl vysazen v roce 1919 a vypěstován ze semen zaslaných z Mongolska. Po desítky let nebyl nijak ošetřován a v 80. letech se strom rozlomil, jeho část ale přežívá dodnes. Mezi další zajímavé dřeviny patří bříza papírová (*Betula papyrifera*) s výškou 25 m a obvodem kmene 197 cm, javor stříbrný (*Acer saccharinum*) s výškou 23 m a obvodem kmene 290 cm, vysazený v roce 1918, a zmarličník japonský (*Cercidiphyllum japonicum*), který je vysoký 20 m s obvodem kmene 114 cm. Na příkrém svahu doplňuje řadu exotických dřevin z doby Koditka také popínava aktinidie význačná (*Actinidia arguta*).

Postupně jsou v současnosti dosazovány nové rostliny a to jak historického sortimentu, tak i rostliny nově introdukované. Sortiment se daří rozšiřovat díky podpoře od ostatních botanických zahrad (BZ Teplice, Dendrologická zahrada Průhonice, VUKOZ Průhonice, Arboretum Kostelec nad Černými lesy, BZ Chotobuz apod.). Důležitým partnerem jsou zahrady i jednotliví sběratelé, pěstitelé a zahrádkáři základní organizace Českého zahrádkářského svazu. Zahradě se tak postupně navrácí, k jejímu stému výročí, její původní význam a lesk. ■

► Korunní rybník a Beaufortské alpinum ve 30. letech 20. století.

